SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:1910

av Oliver Rosengren (M)

En förstärkning av arbetslinjen

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över förutsättningarna för att reformera ekonomiskt bistånd så att ansvaret samlas hos staten för ersättning och aktivering av personer med arbetslöshet som försörjningshinder som bedöms ha arbetsförmåga, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att samla bidrag för bostad i ett reformerat statligt bostadsbidrag och avveckla motsvarande bostadskomponent i försörjningsstödet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheterna att avskaffa flerbarnstillägget och använda reformutrymmet till att finansiera ett förändrat bostadsbidrag och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheterna att införa en samlad arbetsförmågebedömning som gäller för berörda myndigheter, med Försäkringskassan som ansvarig myndighet, och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över förutsättningarna för att renodla det kommunala ekonomiska biståndet, införa ett särskilt stöd för tillfälliga och extraordinära behov samt möjliggöra en långtgående automatisering av den ordinarie biståndshandläggningen och tillkännager detta för regeringen.

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheterna att ersätta bostadsbidraget för unga utan barn med ett bostadstillägg inom studiemedelssystemet för studerande och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Nästa steg för en starkare arbetslinje

Ett välfungerande bidragssystem ska erbjuda trygghet för den som behöver samhällets stöd, samtidigt som det ska löna sig att arbeta och försörja sig själv. Bidragssystemens utformning påverkar såväl drivkrafterna för arbete som ansvarsfördelningen mellan stat och kommun och användningen av offentliga resurser.

Under mandatperioden 2022–2026 har betydande reformer genomförts för att stärka arbetslinjen. Arbetslöshetsförsäkringen har reformerats, aktivitetskrav har införts för mottagare av försörjningsstöd och riksdagen har beslutat om ett bidragstak som bland annat innebär förändringar av riksnormen och begränsningar av försörjningsstödet för större hushåll.

Reformerna har förändrat förutsättningarna för bidragssystemet, men flera strukturella problem kvarstår. Arbetslösa kan fortfarande vara beroende av kommunalt försörjningsstöd trots att staten ansvarar för arbetsmarknadspolitiken. Kommuner och statliga myndigheter gör delvis överlappande bedömningar och insatser. Samtidigt innebär kombinationen av ekonomiskt bistånd och bostadsbidrag att ökade arbetsinkomster i många fall räknas av mot stödet, vilket försvagar det ekonomiska utbytet av arbete.

Nästa steg bör därför vara en mer genomgripande reform där ersättningar och ansvarsförhållanden renodlas, bostadsstöden samlas och drivkrafterna för arbete stärks.

Samla ansvaret för arbetslösa hos staten

Arbetsmarknadspolitiken är i grunden ett statligt ansvar. Trots detta bedriver många kommuner omfattande arbetsmarknadsverksamhet, bland annat eftersom personer som inte får arbete ofta blir beroende av kommunalt ekonomiskt bistånd. Det delade ansvaret innebär att kostnader och beslut inte alltid hamnar hos samma aktör. Arbetsförmedlingen ansvarar för arbetsmarknadspolitiska insatser medan kommunerna kan få bära försörjningskostnaderna när insatserna inte leder till arbete. Därtill kan

personer behöva ha kontakt med flera olika myndigheter och uppfylla delvis överlappande krav.

En mer ändamålsenlig ansvarsfördelning vore att staten tog ett samlat ansvar för både ersättning och arbetsmarknadsinsatser för personer vars huvudsakliga försörjningshinder är arbetslöshet. För detta ändamål bör det statliga aktivitetsstödet kunna breddas till att omfatta även personer som saknar tillräcklig tidigare arbetsinkomst för att kvalificera sig för arbetslöshetsförsäkringen. Ett sådant stöd skulle kunna benämnas arbetslöshetsbidrag, för att tydliggöra dess funktion.

Den som bedöms ha arbetsförmåga och står till arbetsmarknadens förfogande bör som huvudregel omfattas av det statliga systemet och Arbetsförmedlingens insatser. Ersättningen bör förenas med krav på aktivt arbetssökande, deltagande i arbetsmarknadspolitiska insatser eller andra aktiviteter som stärker möjligheten till arbete. Därmed skulle kommunernas ansvar för ekonomiskt bistånd kunna begränsas till personer med andra försörjningshinder och till särskilda behov som inte kan tillgodoses genom det ordinarie ersättningssystemet.

En samlad arbetsförmågebedömning

En förutsättning för en renodlad ansvarsfördelning är att bedömningen av den enskildes arbetsförmåga fungerar.

I dag kan Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och kommunernas socialtjänst behöva bedöma samma persons förmåga att arbeta, men utifrån olika regelverk och för olika ändamål. Det innebär risk för dubbelarbete, motstridiga bedömningar och att personer hamnar mellan olika ersättningssystem. En modell bör därför utredas där en myndighet ges ansvar för en samlad och rättssäker arbetsförmågebedömning som kan användas av berörda myndigheter, med möjlighet till omprövning när förutsättningarna förändras. Försäkringskassan har erfarenhet av försäkringsmedicinska bedömningar och bör övervägas som ansvarig myndighet.

En gemensam bedömning skulle kunna ligga till grund för om den enskilde främst ska omfattas av arbetsmarknadspolitiska insatser eller av stöd och rehabilitering med anledning av nedsatt arbetsförmåga. Bedömningen behöver samtidigt ta hänsyn till att arbetsförmågan kan vara partiell, förändras över tid och vara beroende av vilka arbetsuppgifter som är aktuella.

Samla bidrag för bostad i ett reformerat bostadsbidrag och slopa flerbarnstillägget

Dagens bostadsstöd är uppdelat mellan olika regelverk. Bostadsbidraget betalas ut av Försäkringskassan och är inkomstprövat, medan hushåll med otillräckliga inkomster också kan få sina skäliga boendekostnader täckta genom kommunalt ekonomiskt bistånd.

Denna konstruktion innebär att bostadsbidragets inkomstavtrappning i praktiken kan förlora sin betydelse för hushåll som samtidigt får ekonomiskt bistånd. När bostadsbidraget minskar till följd av högre inkomster kan försörjningsstödet i stället öka, eller minska mindre än det annars skulle ha gjort. Därmed försvagas drivkrafterna att öka arbetsinkomsterna.

Ett alternativ är att samla bidrag för bostad i ett reformerat statligt bostadsbidrag och avveckla den motsvarande delen av försörjningsstödet. Bostadsbidraget skulle då kunna ersätta en större andel av den bidragsgrundande boendekostnaden upp till ett tak som varierar med hushållets sammansättning. En samlad bostadsbidragsmodell skulle också minska behovet av att flera myndigheter parallellt prövar samma hushålls boendekostnader.

I en sådan modell behöver inkomstavtrappningen utformas så att arbete lönar sig samtidigt som bidraget riktas till hushåll med svag ekonomi. En möjlighet är att pröva en högre ersättningsgrad för bostadskostnader i kombination med en snabbare avtrappning vid stigande inkomster och särskilda begränsningar för hushåll med betydande tillgångar.

Flerbarnstillägget innebär att barnbidragets sammanlagda nivå stiger med antalet barn i hushållet. Stödet är generellt och utgår oberoende av hushållets inkomster. Samtidigt varierar redan bostadsbidraget med hushållets storlek och antalet barn. Vid en mer omfattande reform av bostadsbidraget finns därför anledning att pröva om flerbarnstilläggets resurser i stället bör användas för att finansiera ett mer samlat och behovsprövat bostadsstöd. En sådan förändring skulle innebära att stödet i större utsträckning riktas till hushåll med begränsad ekonomisk bärkraft, samtidigt som bidragssystemets samlade utformning kan göras mer överskådlig.

Ett reformerat bostadsstöd till unga

Bostadsbidraget för unga utan barn är i dag inte knutet till studier eller arbetsmarknadsetablering. Stödet kan därmed påverka drivkrafterna att arbeta. Det bör därför övervägas om bostadsbidraget för unga utan barn ska ersättas av ett särskilt bostadstillägg inom studiemedelssystemet för personer som studerar. En sådan reform

skulle tydligare knyta bostadsstödet för unga till utbildning och samtidigt förenkla gränsdragningen mellan bostadsbidrag och studiefinansiering.

Bostadsbidraget till unga utan barn innebär att personer mellan 18 och 28 år kan få ett inkomstprövat stöd till boendekostnader. Eftersom bidraget trappas av när inkomsterna ökar riskerar det emellertid att försvaga drivkrafterna till arbete och därmed fördröja ungas etablering på arbetsmarknaden.

Riksrevisionen har i rapporten Bostadsbidraget – ur ett fördelnings- och arbetsmarknadsperspektiv (RiR 2017:9) undersökt hur bostadsbidraget påverkar arbetsutbudet. Granskningen visar att unga hushåll utan barn som förlorar rätten till bostadsbidrag vid 29 års ålder ökar sina förvärvsinkomster mer än jämförbara hushåll som fortsatt har rätt till bidrag. Riksrevisionens slutsats är att bostadsbidraget har en viss negativ effekt på arbetsutbudet för unga utan barn. Myndigheten rekommenderade därför regeringen att se över om bostadsbidraget för denna grupp är effektivt utformat ur ett arbetsmarknadsperspektiv. Enligt Riksrevisionens beräkningar medförde bostadsbidragets inkomstavtrappning en marginaleffekt på 33 procent för unga hushåll utan barn, utöver den skatt som betalas på arbetsinkomsten. Det innebär att en inkomstökning på 1 000 kronor kan minska bostadsbidraget med 330 kronor. Tillsammans med inkomstskatten kan det därmed bli ett begränsat ekonomiskt utbyte av att arbeta mer.

Riksrevisionen har även i rapporten Bostadsbidragets måluppfyllelse – trångboddhet och absolut fattigdom (RiR 2024:15) granskat hur väl bostadsbidraget uppfyller sina bostads- och familjepolitiska syften. Det understryker behovet av att bedöma bostadsbidragets utformning utifrån såväl fördelningspolitiska mål som effekter på ekonomiska drivkrafter. Det finns därför skäl att ompröva bostadsbidraget för unga utan barn. För studerande bör det övervägas att i stället införa ett särskilt bostadstillägg inom studiemedelssystemet. Därmed skulle stödet tydligare kunna knytas till utbildning och förutsättningarna för framtida egen försörjning, samtidigt som bostadsbidragets negativa effekter på arbetsutbudet kan begränsas. Det bör även övervägas om stödet helt eller delvis kan lämnas inom studielånesystemet.

Renodla kommunernas ekonomiska bistånd

Om staten övertar försörjningsansvaret för arbetslösa och bidragen för bostad samlas i ett statligt system förändras förutsättningarna för kommunernas ekonomiska bistånd. Det ordinarie biståndet skulle då i större utsträckning kunna koncentreras till

riksnormen och till personer vars försörjningshinder inte i första hand består av arbetslöshet.

Bistånd till livsföring i övrigt skulle kunna skiljas från det ordinarie försörjningsstödet och utformas som ett särskilt nödbistånd för tillfälliga och extraordinära behov, exempelvis nödvändig tandvård eller andra utgifter som hushållet saknar möjlighet att betala.

En förenklad och mer förutsägbar beräkning av det ordinarie biståndet skulle samtidigt skapa möjligheter till långtgående automatisering. Genom befintliga system för informationsutbyte, däribland SSBTEK, skulle inkomstuppgifter och andra relevanta förhållanden kunna kontrolleras elektroniskt. Automatiseringen måste kombineras med rättssäker handläggning, möjlighet till individuell prövning när sådan behövs och ett tydligt ansvar för myndighetsbeslut. Om behovet av rutinmässig biståndshandläggning minskar skulle socialsekreterarnas tid i större utsträckning kunna användas för socialt arbete, rehabilitering och förebyggande insatser.

En mer genomgripande bidragsreform skulle inte bara stärka arbetslinjen och förenkla ansvarsfördelningen mellan stat och kommun. Den skulle också skapa förutsättningar för en omfattande omprioritering av socialtjänstens resurser från administration och bidragshandläggning till förebyggande socialt arbete.

I dag lägger kommunernas socialtjänster betydande resurser på att utreda, kontrollera och besluta om ekonomiskt bistånd. En stor del av handläggningen avser personer vars huvudsakliga försörjningshinder är arbetslöshet, trots att arbetsmarknadspolitiken är ett statligt ansvar. Därtill hanteras bostadskostnader och andra uppgifter som i högre grad skulle kunna administreras genom statliga transfereringssystem. Genom att överföra arbetslösas försörjning till staten, samla bostadsstöden hos Försäkringskassan och automatisera delar av den kvarvarande biståndshandläggningen skulle kommunernas administrativa belastning kunna minska kraftigt. Preliminära reformberäkningar indikerar att antalet hushåll som behöver handläggas inom socialtjänstens ekonomiska bistånd skulle kunna minska med omkring 50 000–80 000. Tillsammans med förenklad handläggning skulle detta potentiellt kunna frigöra arbetsinsatser motsvarande flera tusen socialsekreterare. Beräkningarna behöver dock kvalitetssäkras och effekterna analyseras närmare.

Den nya socialtjänstlagen (2025:400), som trädde i kraft den 1 juli 2025, ställer större krav på att socialtjänsten ska arbeta förebyggande och vara lätt tillgänglig. En reform av bidragssystemet skulle kunna skapa bättre organisatoriska och ekonomiska

förutsättningar för kommunerna att fullfölja denna inriktning. De frigjorda resurserna skulle kunna användas för att förstärka socialtjänstens förebyggande uppdrag. Det kan exempelvis handla om tidiga insatser för barn och familjer i riskmiljöer, föräldrastöd, uppsökande verksamhet och arbete för att förhindra att barn och unga rekryteras till kriminella nätverk. Socialsekreterare skulle i större utsträckning kunna arbeta direkt med människor som behöver stöd, i stället för med återkommande administration av ekonomiska ersättningar.

Reformens effekter på såväl administration som förebyggande insatser bör följas upp och utvärderas. En sådan förändring förutsätter att de resurser som frigörs också kommer det sociala arbetet till del.

Reformpaketets ekonomiska konsekvenser

En samlad reform av bidragssystemet innebär en förändrad ansvarsfördelning och betydande omfördelningar av kostnader mellan staten och kommunerna. När staten övertar ersättningsansvaret för arbetslösa ökar de statliga utgifterna, samtidigt som kommunernas kostnader för ekonomiskt bistånd kan minska. En mer sammanhållen organisation kan också minska dubbelarbete och administration, samtidigt som tydligare ansvar och starkare ekonomiska drivkrafter kan bidra till ökad sysselsättning och minskat bidragsberoende.

En samordning av bostadsbidraget och försörjningsstödet samt en omprövning av flerbarnstillägget innebär ytterligare möjligheter att förenkla transfereringssystemet och rikta stödet efter hushållens ekonomiska förutsättningar. De offentligfinansiella effekterna behöver dock beräknas samlat och utifrån de förändringar av bidragssystemet som redan har beslutats.

Oliver Rosengren (M)